

США-Китай: протистояння чи розкол у відносинах?

У статті висвітлюються сучасні американсько-китайські відносини у ключових сферах взаємодії. Основна увага сконцентрована на аналізі причин погіршення двосторонніх зв'язків, включаючи ефект неминучості загострення протиріч і конфліктів між «наддержавою» (США) і новою, що піднімається (КНР). У статті вивчено основні параметри американсько-китайських відносин з урахуванням підсумків «торговельної війни» 2022–2023 років та переростання їх у «технологічні війни» 2022–2025 рр.

Проблеми американсько-китайських відносин в даний час все більше фокусується не лише на двосторонніх форматах Вашингтона та Пекіна, а й на глобальному та регіональному розвитку світу. Американсько-китайське суперництво проглядається в регіонах Східної та Південної Азії, на Близькому Сході та Африканському континенті. Воно так чи інакше присутнє в різних сферах життєдіяльності цих двох держав – у гонці озброєнь, включаючи ядерні, стратегічні, валютно-фінансові, високих технологіях, екологічній, транспортній та гуманітарній сферах. В американській стратегії національної безпеки Китай офіційно та відкрито позначений, як головний противник США [1].

У статті ми простежимо основні блоки американсько-китайських протиріч, їх еволюцію за останній час, проаналізуємо поточний стан, спробуємо визначити подальші перспективи їх розвитку, а також ступінь загроз як для США і Китаю, так і для навколишнього світу.

Регіональне та глобальне піднесення Китаю наприкінці 1990-х – 2000-ні рр. на хвилі західної глобалізації та успішного вбудовування Пекіном в соціалістичну китайську економіку західних ліберальних економічних опцій, а також централізоване керівництво КПК, стабільність політичної системи дозволили Піднебесній швидко вийти на порівняний з США рівень міжнародного впливу, перетворившись на один із центрів сили в азіатській частині світу.

При цьому політика «триматися в тіні та приховувати свої можливості», ініційована Ден Сяопіном дозволяла уникати зіткнень із США, підтримуючи високий рівень довіри у двосторонніх відносинах. Вашингтон досить спокійно ставився до китайського «мирного піднесення», оскільки вважав, що воно не становило в той період загрози домінуючому становищу Америки у світі, а китайські ліберальні економічні реформи та швидка інтеграція КНР у світову господарську систему рано чи пізно призведуть до плавного демонтажу комуністичної системи, до того чи іншого варіанту «демократизації», схожого на тайванську чи сингапурську моделі.

У Китаї довірчі відносини зі США сприймалися як тимчасові, але необхідні для концентрації сил та створення умов для нового етапу модернізації. Частина китайської еліти та суспільства, особливо в період правління Ху Цзіньтао (2001–2012 рр.), перебуваючи у комфортних умовах

відсутності зовнішніх протидій та обмежень з боку США, а також високих темпів внутрішнього приросту ВВП (у 2001–2010 роках річний приріст ВВП КНР був від 9 до 12%), впало у стан своєрідного «застою» і багато в чому відповідало американським очікуванням «демократизації» Китаю, поступового ослаблення впливу КПК та внутрішнього розколу в партії [2].

Ситуація стала змінюватися після 2012 р., обрання Сі Цзіньпіна головою КНР та 2013 р. генеральним секретарем ЦК КПК. Новий китайський лідер, проголосивши курс на активнішу, наступальну зовнішню політику і частково анулювавши установки Ден Сяопіна на «вичікувальність» і «скромність», автоматично вивів Китай у нову фазу взаємодії із зовнішнім світом і, насамперед, із США. Глобальна ініціатива «Один пояс – один шлях», запущена у 2013 р., була однією з підтвердження нової зовнішньополітичної реальності – позиціонування Китаю як сильного геополітичного гравця. Сформувалася низка нових китайських зовнішніх наративів, які оновили старі ідеї «мирного піднесення» та «гармонічного розвитку», з'явилися концепції «Спільноти єдиної долі людства», «Китайської мрії», «Нової доби» та ін.

В даний час китайська «дискурсивна сила» – це фактично наратив із чотирьох базових блоків:

- Політична складова, що пояснює світові ілюзорність вигаданої Заходом «китайської загрози» і дихотомію – «американська демократія» на протигагу «китайському авторитаризму». При цьому Китай, відходячи від принципу «вікової делікатності» та «китайських усмішок», в окремих випадках переходить у жорстку атаку, що виявилася дипломатією «бойових вовків» у період пандемії COVID-19.

- Моральних установок, які відкрито не нав'язуються світу, але передбачають перетворення китайських цінностей на провідні світові пріоритети. Концепція «Спільноти єдиної долі» – це ідеальне уявлення майбутнього світу, заснованого на китайських моральних принципах.

- Оновлення та реформування інститутів глобального управління та активізація КНР у міжнародних організаціях.

- Інтернаціоналізація китайських технологічних стандартів у галузі високих технологій [3].

Основою економічного розколу між США і Китаєм є структура торгівельного та інвестиційного балансу, яка змінилася в попередні роки. У 2017 р. двостороння торгівля товарами та послугами, а також обсяг інвестицій оцінювалися в \$750 млрд за величезного китайського позитивного сальдо. США були основними споживачами китайської електроніки, продукції машинобудування, чорних металів, одягу. Залежність китайської економіки від американського ринку була такою, що при зниженні американського ВВП на 1,5% китайський експорт у США падав на 4–5%. КНР активно скуповувала фінансові казначейські облігації (у 2017 р. \$1,3 трлн), включаючи великі частки у 112 провідних американських корпораціях [4].

КНР, зі свого боку, ввела мита у відповідь на широку лінійку американських товарів. В підсумку у китайському експорті постраждали в основному окремі високотехнологічні китайські компанії, а в американському

корпорації США, які виробляють автомобілі, сільськогосподарську продукцію (соеві боби), рибу та морепродукти. При цьому американський експорт до Китаю постраждав більше, ніж китайський, викликавши в КНР процеси активного імпортозаміщення, особливо у сферах високих технологій [5].

Джо Байден, зберігши логіку «торгової війни» Д.Трампа, посилив атаку на китайський високотехнологічний сектор, видав низку законів про заборону на експорт до КНР програмного забезпечення, чипів та інших компонентів ІТ-індустрії, а також заборонив обміни фахівцями в галузі високих технологій, підтягнувши до антикитайського «чипового фронту» провідні тайванські, японські та південнокорейські корпорації, які забезпечують 70% цієї продукції на світових ринках.

При аналізі економіко-технологічного блоку американо-китайських протиріч проглядається базова причина їх загострення. На початку 2000-х рр., коли Китай у створеній Заходом моделі глобалізації та ланцюжків поставок займав центральне місце як «світову фабрику» з виробництва товарів масового споживання та за заниженими ставками, США не мали претензій, і їх все влаштовувало. Критика порушень прав людини, неринкового курсу юаня до долара, нерівноправних умов торгівлі залишалася, але вона була формальною. Як тільки Китай почав змінювати свій статус, перетворюючись на високотехнологічну державу, що розвиває власні цифрові платформи та стратегії (програма "Зроблено в Китаї 2025"), з боку Заходу, і насамперед США, починається системна, тверда атака.

Зміна статусу Піднебесної означала для американського керівництва та великого бізнесу зміну ієрархії у створеній ними глобальній економічній системі. Очевидно, що Вашингтон і Пекін знаходяться поки що у початковій фазі економіко-технологічного розчеплення ("decoupling") та основні сутички ще попереду.

Основний трек американсько-китайських розбіжностей нині сконцентрований на регіональних та військових майданчиках протистояння. Кордони цих майданчиків постійно розширюються. Нині вони як мінімум охоплюють військово-стратегічні, економіко-технологічні, валютно-фінансові сфери, і навіть регіональні проблеми, включаючи корейську, тайванську та інших.

У ході переговорів Сі Цзіньпіна та Дж.Байдена 15 листопада 2022 р. на саміті G20 на о.Балі Індонезії тема врегулювання складних двосторонніх військово-політичних та торговельно-економічних відносин була центральною. У підсумковій заяві Вашингтон визнав переговори успішними, що сторони створять механізм «керованої конкуренції» між двома країнами, вирішуватимуть спільно глобальні проблеми екології, клімату, планують створити відкриті лінії для екстреного спілкування та ін [6].

Відкладений візит держсекретаря США Е. Блінкена до Пекіна, запланований на 5–6 лютого 2023 р., не відбувся через приліт китайського метеозонду на американську територію, був явною спробою «перезапустити» Балійський процес і оновити порядок денний двосторонніх відносин на 2023 р, включаючи теми Тайваню, двосторонньої торгівлі та України.

В даний час американська повістка передбачає досягнення компромісів з китайцями по наступним чотирма блоками питань: 1) контроль над штучним інтелектом у галузі протисупутникової та ядерної зброї; 2) кооперація у боротьбі з пандеміями, масовою міграцією, глобальною економічною рецесією та потеплінням; 3) можливі домовленості щодо українського питання включаючи традиційне зондування, наскільки Китай може відійти від «дружного нейтралітету» щодо Росії; 4) спільні обмеження ядерних устремлінь Північної Кореї та Ірану.

Інша частина тем, за якими компроміси з боку США повністю виключені, пов'язана:

1) з тайванською ситуацією, яка у 2023 р., з урахуванням посилення антикитайських підходів республіканської Нижньої палати Конгресу, повинна, з погляду Білого Дому, лише загостриться; 2) з нарощуванням США тиску на китайські високотехнологічні компанії та поглибленням «технологічного стримування» Китаю; 3) зі священною для Америки проблемою «порушень» прав людини у КНР.

Останні «три ні» США за будь-яких переговорних варіантів фактично обнулюють коопераційні наміри Вашингтона, і ідея створення керованої конфліктної американо-китайської моделі так і залишається нереалізованим американським бажанням.

Ряд провідних американських політологів Брукінгського інституту (Brookings Institution), які займаються Китаєм, аналізуючи американо-китайський порядок денний 2023 р., відзначають її крайню незбалансованість, суперечливість, а також своєрідну самозаспокоєність адміністрації, яка вважає, що основні протиріччя у військово-стратегічній сфері автоматично знижуватимуться. Експерти у зв'язку з цим закликають своє керівництво не робити ставку на зниження напруженості, а навпаки, готуватися до нової більш суворой сутички з Китаєм [7].

Зрозуміло, що американський дискурс частково відображає офіційну позицію Вашингтона, який зараз повністю орієнтований на військово-політичне та технологічне стримування КНР. Причому з огляду на передвиборчий президентський рік у США адміністрація Байдена буде посилювати «технологічну війну» проти Китаю та заходи щодо «захисту» Тайваню.

Регіональні аспекти американо-китайських відносин нині набувають для Вашингтона та Пекіна особливої значущості. Азіатизація НАТО, ініційована США та реалізована в даний час у двох нових проектах – чотиристоронньому блоці QUAD (США, Індія, Японія, Австралія) та тристоронньому союзі AUKUS (США, Великобританія, Австралія), представляють для Китаю серйозний виклик. Американці фактично намагаються «інституалізувати» історичні та територіальні образи Індії та Японії проти Піднебесної. З допомогою США відбувається поступове військове наповнення Індо-Тихоокеанського регіону. Американо-китайська конфронтація об'єктивно посилює значущість та цінність Японії в очах США як джерела передової технологічної продукції подвійного призначення та важливого союзника, який потенційно стоїть на більш глибоких

антикитайських і антиросійських позиціях, ніж Південна Корея та інші азіатські партнери. Завдання Дж.Байдена в 2023 р. полягає в тому, щоб максимально посилити провідну роль Японії на антикитайському фронті Східної Азії в рамках загальної стратегічної лінії проти КНР в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Висновки. Американо-китайські протиріччя пройшли суттєву еволюцію – від мирного співіснування та очікування Вашингтоном плавного демонтування китайської комуністичної системи до відкритого протистояння, яке охопило основні торговельно-економічні, ідеологічні, геополітичні та військово-стратегічні сфери взаємодії двох країн.

Американська імітація критики Китаю, що закінчилася після приходу «п'ятого покоління» китайських керівників до влади, трансформувалася в жорстку екзистенційну боротьбу США та КНР. В даний час це ціннісно-цивілізаційний розкол і наявність двох альтернативних підходів до майбутнього сучасного світу, гармонії, справедливості та праві кожної держави в розвитку.

Список літератури

1. National Security Strategy. The White House. October 2022. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (accessed 17.01.2023)
2. Ломанов А.В. Предвидеть «лебедя», заметить «носорога». *Россия в глобальной политике*. 2023. Т. 21, № 1, с. 138–152. https://globalaffairs.ru/articles/predvidet-lebedya-zametit-nosoroga/Lomanov_A.V. 2023. Anticipate the “swan”, notice the “rhinoceros”. *Russia in global politics*. V. 21, № 3, pp. 138–152. (In Russ.). <https://globalaffairs.ru/articles/predvidet-lebedya-zametit-nosoroga/> (accessed 19.01.2023)
3. Denisov I.E., Zuenko I. Yu. 2022. From soft power to discursive power. *The new ideologemes of China's foreign policy*. Moscow. 24 p.
4. Luzyanin S.G. 2021. Sino-American relations after D.Trump: assessments, approaches, prospects. *USA & Canada: economics, politics, culture*. № 8, pp. 97–107.
5. Salitsky A.I., Semenova N.K. 2019. USA – China: anatomy of a trade conflict. *East (Orient)*. № 4, pp. 60–72. (In Russ.)
6. Readout of President Joe Biden's Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China. The White House. 14.11.2022. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/11/14/readout-of-presidentjoe-bidens-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china/> (accessed 25.01.2023)
7. Ryan Hass. A Roadmap for US-China Relations for 2023. January 04, 2023. Presentation at the Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2023/01/04/a-roadmap-for-us-china-relations-in-2023/amp/> (accessed 25.01.2023)